

Adil Dönüşüm: Kapsayıcı, sürdürülebilir ve dirençli bir toplum için adil geçiş süreçlerine yol göstermek

Yıkıcı iklim değişikliğini önlemek için harekete geçmek, ahlaki bir zorunluluktur. Harekete geçmemek ise iklim değişikliğinden ve sanayi kaynaklı kirlilikten en çok etkilenen vatandaşlara, topluluklara ve işçilere karşı adaletsiz bir tutumdur. Bir an önce ve iddialı bir biçimde harekete geçilmediği sürece en savunmasız kesimler zarar görecek, mevcut eşitsizlikler artacak, Avrupa ve dünyadaki gelecek nesillerin sırtına daha da ağır bir yük binecek.

Sosyal, ekonomik ve çevresel krizlere karşı dirençli bir topluma ulaşmak için çevresel ve toplumsal hedefler birlikte ve eşit derecede zorunludur. Bu hedeflere ulaşmak için adil bir yol izlemek mümkün.

Sürdürülebilir, adil ve dirençli bir toplum, uzun vadede güç dengesizliğini ve mevcut eşitsizlikleri ele alan bütüncül, değer bazlı ve insan merkezli proaktif bir yaklaşıma ihtiyaç duyar. Aynı şekilde yeni bir toplumsal yönetim yapısı, gerçekten adil geçiş süreçlerinin toplumun kapsamlı ve adil dönüşümüne ve iklim açısından güvenli bir geleceğe ulaşılmasına katkıda bulunmasını sağlar.

Paris Anlaşması, Önsözünde "iş gücünün adil geçişi ve ulusal çapta tanımlanmış kalkınma öncelikleri uyarınca onurlu ve kaliteli istihdamın yaratılması zorunluluklarının dikkate alınması gerektiğini" belirtmektedir.[1] Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Adil Geçiş İlkeleri, adil geçiş kavramının altında yatan vizyonu ve temel ilkeleri açıkça ortaya koyarken, herkese uygun tek bir yaklaşım olmadığını da kabul eder.[2] Çünkü adil geçişler, belirli sosyal ve ekonomik koşullar hesaba katılarak yerel ve sektörel düzeyde gerçekleşmelidir. Geçiş süreçlerinin işçiler üzerindeki doğrudan etkileri adil ve hakkaniyetli olmalıdır. Adil geçişler, başlı başına sürdürülebilir kalkınmanın itici gücü olmalıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü, bu gerekliliği "şimdiki neslin ihtiyaçları karşılanırken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün verilmemesi" olarak açıklamıştır.

Bu nedenle kapsamlı adil geçişler, toplum genelinde adil bir dönüşüme yön vermelidir. Bu dönüşüm süreçleri, en savunmasız kesimlerin ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını özellikle göz önünde bulundurarak hem iklim değişikliğinin etkilerini hem de bu etkileri hafifletmeye yarayan eylemleri hesaba katmalıdır. Adil geçişlerde söz konusu eylemler, sosyal ortaklara, sosyal diyaloga ve toplu sözleşmelere önem verilerek, mevcut iş piyasasına etkileri ve geçiş süreçlerinin savunmasız insanlar ve topluluklar üzerindeki genel yan etkileri göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Adil geçiş kavramı, artık ana akım siyasette de kabul görüyor.

[1] Bkz: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

[2] Bkz: https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/publications/WCMS_432859/lang--en/index.htm

Adil geçiş, toplumun sürdürülebilir dönüşümünü sağlamının yolu olarak kabul edilirse adil ve evre dostu bir toparlanma süreci için süregelen önemli ivmeyi artırmada kilit bir rol oynayabilir.

Fakat adil geçiş kavramının farklı şekillerde yorumlanması politika yapıcılar ve endüstrinin, hlihazırda eşitsiz ve adaletsiz olan piyasaların karbonsuzlaştırılmasına yönelik, sürdürülebilirliği olmayan kestirme çözümleri zaman zaman "Adil Geçiş" olarak etiketlemelerine yol açıyor. Bu tutarsızlık, gerçek değişimi geciktirme riski taşırken aynı zamanda ne gerçekten geniş çaplı olarak adalet ne de dirençli ve evre dostu bir geçiş elde edilmesini sağlıyor.

Adil bir dönüşüm için toplum geneline sağlam bir çevresel ve toplumsal dayanıklılık temelleri inşa edilmesi gerekir. Bu temel, daha yüksek refah için ortak fırsatları değerlendirerek yalnızca hlihazırda karbon emisyonu yüksek işlerde çalışan veya çevreci işlerde istihdam edilecek olanlar için değil, toplumun tamamı için olanaklar yaratılmasını sağlayacaktır. Adil bir dönüşüm, ülkeler, ırklar, cinsiyetler ve sosyoekonomik gruplar arasında ve içinde derin eşitsizliklerin var olduğu sürdürülemez mevcut toplum yapısından, gezegenin sınırlarına saygı duyulan, merkezinde insanlar ve refahları bulunan ve doğal kaynakların korunduğu daha adil, sürdürülebilir bir toplum yapısına doğru bir geçiş sağlar.

Toplumsal olarak iklim açısından güvenli bir dünyaya dönüşmek, ancak toplumsal ve çevresel hedefler arasındaki kesilemez bağların ve yeni bir yönetim yapısına duyulan ihtiyacın farkına varırsak mümkün olacaktır. Çünkü toplumsal hedeflere çevresel sürdürülebilirlik pahasına ulaşılamaz. Çevresel hedeflerin ihmal edilmesi, kamu mallarını ve sağlık ve refah destek sistemlerini yıpratarak sosyal refahın temellerini zayıflatır. Aynı zamanda iklim politikalarının geliştirilme sürecinde sosyoekonomik etkilere dikkat ederken, ne çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine toplumsal hedefler pahasına ulaşılması ne de çevresel hedeflerin sosyal adaletsizliklerin asıl nedeni olarak görülmesi söz konusu olmalıdır. Günümüzdeki eşitsizliklerin büyük ölçüde sebebi, sürdürülebilirliği olmayan büyüme modellerinin yaygınlaşmasıdır. İstihdam ve varlık dağılımında öngörülen değişikliklerin çoğunda ise başka faktörlerin de etkisi olacaktır.

Aşağıdaki temel ilkeler, kapsayıcı, sürdürülebilir ve dirençli bir topluma yönelik toplumsal bir adil dönüşüm vizyonunun temelini oluşturur.

TOPLUMSAL ADİL DÖNÜŞÜM VİZYONUNUN ON TEMEL İLKESİ

Toplumsal adil dönüşümün gerekleri şunlardır:

1 - Sosyoekonomik ve çevresel açıdan direnç geliştirmek için, bağlayıcı dönüm noktaları ve hedefleri olan uzun vadeli bir vizyon belirlemek.

Dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için, Avrupa Birliği'nin 2030 ve 2050 iklim hedefleri ve Paris Anlaşması gibi uluslararası ve AB genelinde ortaya konmuş ve konacak olan taahhütleri takip etmeye ve yerine getirmeye yönelik yapılara ihtiyaç var. Yerel ve uluslararası politikalar, BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals) ve Uluslararası İnsan Hakları Çerçevesi ile uyumlu bir şekilde yürütülerek tüm dünyada çevreyi korumayı ve toplumsal refahı kalkınmanın başlıca ölçütleri hâline getirmeli.

2 - Tüm paydaşlar için, kendileri ile birlikte geliştirilmiş kapsayıcı, kapsamlı ve ayrıntılı yol haritalarıyla dönüştürücü eylemler hayata geçirmek.

Adil geçiş planları, toplumsal dönüşüm stratejisinin bir parçası olarak bütüncül ve kapsayıcı olmalı ve tüm paydaşları bir araya getirilmelidir. Planlar, dönüşüm ajandasındaki uzun vadeli ve toplum çapındaki etkileri göz önünde bulundurarak çeşitli hak ve ihtiyaçların tanınmasına eşit derecede önem vermelidir. Hükümetler, daha az kaynağa sahip grupların strateji geliştirme süreçlerine erişimini ve katılımını kolaylaştırmaya hazırlıklı olmalıdır. Hükümetlerin bu doğrultuda yapabilecekleri arasında ihtiyaçları, olanakları ve refahı politikalardan önemli ölçüde etkilenen, sınırlı kaynaklara ve katılım araçlarına sahip kesimlerin kapasite geliştirilmesine yönelik eylemler bulunuyor. Stratejiler geliştirilirken en yüksek ortaklık ve şeffaflık standartlarına uyulmalıdır. Strateji geliştirmeden önce, tüm sektörler ve toplum kesimleri için iklim geçişinin zorluklarının ve sosyoekonomik olanakların nitelikli, bağımsız ve objektif bir analizinin yapılması gerekiyor.

3 - Sosyal ortakları, endüstri ve işletmelerdeki sosyal diyalog ve toplu sözleşmelerin kilit aktörü olarak görmek.

İşverenler ve işveren örgütleri, işçi ve işçi örgütlerinden oluşan sosyal ortaklarını iş dünyasıyla ilgili tüm müzakerelerinde ana kurumlar olarak tanımalıdır. Toplumsal ve çevresel açıdan dirençli bir topluma dönüşüme yön verecek sanayi tesislerinin geçişlerine yönelik değişiklikleri öngörmek için sosyal diyalog çok önemlidir. İşçiler, sendikalar ve eğitim kurumları beceriler, asgari eğitim ihtiyaçları, istihdam zorlukları, erken emeklilik planları ve çalışma koşullarını öngörerek insana yakışır iş koşullarını sağlamada kilit rol oynarlar. İşverenler, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Adil Geçiş İlkeleri'ni benimsemeli ve geçişlerini planlarken bu ilkelere uymalıdır. Hükümetler insana yakışır iş olanaklarının yaratılmasını desteklemelidir. Bu doğrultuda hükümetlerin, Paris Anlaşması ile uyumlu bir şekilde net sıfır karbona geçişi destekleyen yeni ve çevreci sektörlerde sendikalaşmayı artırmak için iş kanunlarında reform yapması gerekebilir.

4 - Toplumsal hedefleri, iklime yönelik hedefler ve çevreyi koruma hedefi ile uyumlu hale getirerek sürdürülebilir ekonomik çeşitlendirme yoluyla direnç geliştirmek.

Çeşitlendirilmiş ekonomiler, ani darbelerden daha kolay kaçınır ve bu darbelere karşı daha dirençlidir. Doğal kaynaklar ve ekosistemler sağlıklı olduğunda bu darbeleri sindirme ve darbe sonrası toparlanma yeteneği de artar. Bu nedenle geçiş yatırımları, iklim hedeflerine ulaşmaya yardımcı olan ve aynı zamanda topluluklar için geçim kaynakları sağlayan faaliyetlere yönelik sürdürülebilir ekonomik çeşitlendirmeyi desteklemelidir. Geçişler, yalnızca mevcut sektörlerdeki ve iş modellerindeki bireylere değil, sosyal girişimleri ve işletmeleri ve kuruluşları canlandıracak bireylere de destek vermelidir. Yani geçişler, istisnasız herkes için becerileri ve onurlu iş koşullarını desteklemelidir. Böyle bir destek için adil geçişin faydalarını, iş bulmakta (bakıcılık yapması gereken insanlar ve yetersiz eğitim gibi koşullar veya ayrımcılık nedeniyle) daha çok zorluk çekenler de dahil olmak üzere herkese yayan kapsayıcı yaklaşımlar gerekir.

5 - Toplumsal cinsiyet perspektifini tüm adil geçiş politika, plan ve projelerine entegre etmek.

Adil geçişte başarıya ulaşmak için gerçekten bütüncül ve yenilikçi bir politika yaklaşımı gerekir. Böyle bir yaklaşımda toplumsal cinsiyet perspektifi, bir eylemin veya eylemsizliğin yol açtığı (örneğin belirli bölgelerde hizmetlere erişim ve enerji yoksulluğu bazında veya iş piyasasında) ikincil ve yan etkiler de dahil olmak üzere adil geçiş politika ve projelerinin tasarım, değerlendirme, uygulama ve takip dahil her aşamasına tamamen entegre edilmelidir. Adil geçişin cinsiyet boyutu, geçişin gündem maddelerinden biri olarak tanınmalı, sadece adil geçiş planlarının yapılmasında ve uygulanmasında değil özel projelerde de es geçilmeyecek genel bir ilke olarak görülmelidir. Örneğin her adil geçiş yatırımı, öncesinde toplumsal cinsiyet kavramına dair sağlam bir metodolojiye dayalı takip ve cinsiyet etki değerlendirmesi sürecine tabi tutulmalıdır.

6- Yaşam kalitesi, çevre ve fırsatlara erişimdeki eşitsizliklerle ve iklim değişikliği ve onun itici güçlerinin sebep olduğu haksızlıklarla mücadele etmek.

Harekete geçmemek, herkes için adaletsizliğe yol açar. Fakat bu adaletsizlik bile cinsiyet, ırk ve sosyoekonomik sınıf düzeyinde sistemleşmiş eşitsizlikler nedeniyle, iklim krizinin ön saflarında yer alan kişileri ve fosil yakıt endüstrisinin yüksek dış maliyetleri ile karşı karşıya kalanları daha fazla etkiler. Eylemsizlik, aynı zamanda gelecek nesilleri çeşitli imkanlardan ve iklimsel açıdan güvenli bir çevreden ederek nesiller arası adaletsizliği de körükler. Sistemleşmiş eşitsizliğin ve iklim değişikliğinin belirtilerine karşı kısa vadeli yanıtların aksine sürdürülebilir, uzun vadeli ve dönüşümün cinsiyet boyutunu göz önünde bulunduran çözümler önererek sosyoekonomik ve çevresel dayanıklılığı sağlamak, temel prensiplerden biri olmalıdır. Dayanıklılığı geliştirmek ve herkesin kamu mal ve hizmetlerinden sağladığı yararı artırmak için varlık ve kaynakların yeniden dağılımı, sürdürülebilirlik, biyolojik çeşitliliğin korunması, cinsiyete duyarlılık, ırksal eşitlik ve toplumsal refah, politikaların merkezine konulmalıdır. Hükümetler, iklime ve çevreye verilen zararların adalette karşılık bulmasını sağlamalıdır. Geçişin maliyeti, toplum geneline adil olarak yüklenmelidir ve bunun için "kirleten öder" ilkesi uygulanmalı, geçişin maliyet ve faydalarını adil olarak dağıtacak mekanizmalar tasarlanmalıdır.

7- Toplumsal ve çevresel direnci geliştirmek için kamu ve özel sektörün mali kaynaklarını adil bir biçimde kullanmak ve yeniden tahsis etmek.

Adil geçiş süreçlerini daha doğru yürütebilmek için yerel ve küresel dönüşüme ayrılan kamu mali kaynakları artırılmalıdır. AB bütçesi ve toparlanma fonları, toplumsal dönüşüm için tek finansman kaynağı olarak görülmemeli, daha ziyade bu fonlar, diğer kamu ve özel finansman kaynaklarının uzun vadede sürdürülebilir bir dönüşüm sağlamak için en yararlı şekilde ve gerekli yerlerde kullanılmasına ön ayak olacak kaynaklar olarak görülmelidir. Çevre ve iklim vergilendirmesi, adil geçişleri ve iklim hareketini desteklemek için kullanılmalı, daha az kaynağa sahip olanlara, iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız olanlara ve Avrupa'da ve dünyada değişikliğe uyum sağlamakta en çok zorlananlara öncelik verilmelidir. Bilhassa hükümetler, sosyal girişimlerin ve kuruluşların büyük ölçüde geliştirilmesine ve kârın değil, toplumsal hedeflerin ve adil çevresel korumanın merkeze konulduğu bir toplumsal liderlik anlayışına sahip girişimlere kaydırmalıdır.

8 - Toplumunu yeniden inşa ederken küresel dönüşüm adına bölgesel planlar yapmak.

Dünya üzerindeki her bölgenin farklı bir kültürü, tarihi, değerleri ve ihtiyaçları vardır. Aynı şekilde bu bölgeler, COVID-19 krizi sonrası toparlanırken, iklim değişikliğini ele alırken ve bu süreçlere uyum sağlarken farklı zorluklar ve fırsatlarla karşılaşacaklar. Toplumsal dönüşüm, ancak birbirinden bir miktar farklı olan ama bir araya geldiklerinde bir bütün oluşturan tüm parçalar birbirine uyduğunda başarıya ulaşabilir. Eğer adil geçiş yapbozunun tüm parçalarını eksiksiz bir biçimde yerine koymak istiyorsak, geçişten etkilenen toplulukların seslerine azami önem veren adil geçiş planlarının tasarlanması, uygulanması ve izlenmesinde yerel farklara duyarlı, bölgesel bir yaklaşıma ihtiyacımız var. Öte yandan birbirinin eksikliklerini giderip birlikte etkili bir şekilde işleyerek herkes için adaleti sağlamanın gereken bu geçişlerin tümü, bölgesel, ulusal, Avrupa ve dünya çapında adil, dayanıklı ve karbonsuzlaştırılmış toplum dönüşümünü gerçekleştirme ortak gayesiyle hareket etmelidir.

9- Sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ve döngüsellik kavramını üretim ve tüketime dahil etmek.

Düşük karbonlu adil geçişin gerekliliklerinden olan belirli ürünlerin, hizmetlerin ve ham maddelerin yayılması, başka coğrafyada yaşayanlar da dahil olmak üzere hiçbir insana ya da çevreye zarar vermemelidir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, gerçekten adil olan üretim ve tüketim döngülerinde uyulması gereken standartları belirlemek için bir yol göstericidir ve bu hedeflerin hiçbirinden bir diğeri uğruna vazgeçilmemelidir. Üretimdeki tüm tedarik zincirlerinde, sera gazları kaynaklı karbon ayak izi kadar adaletsizliğin ayak izleri de hesaplanmalıdır. Bu hesaplar, döngüsel ekonomi yapısında tüketim alışkanlıklarına da yansımalıdır. Avrupa ve diğer gelişmiş bölgelerde, insanlara toplumsal ve çevresel bakımdan sürdürülebilir ekonomik işlemlerle (yeniden) üretilen mal ve hizmetleri tüketme seçeneği sunulmalıdır.

10- Gelişmekte olan ülkelerin adil geçişleri için onlara özel oluşturulmuş doğrudan destek sağlamak.

Gelişmekte olan ülkeler, mevcut AB bütçe desteğine ek olarak yeni finansman araçlarıyla fonlanan kendilerine özel bir mekanizma aracılığıyla kendi adil geçiş planlarını yapmaları ve uygulamaları için desteklenmelidir. AB ise yukarıdaki ilkeleri takip ederek ve bölgesel planlama ve cinsiyete duyarlı yaklaşımlara özellikle önem vererek, ortak ülkeler öncülüğündeki girişimleri ve iklim etkilerine uyum süreçlerini ve hammadde bol ama ihracata bağımlı ekonomilerdeki ekonomik geçiş zorluklarını kapsayan adil geçiş yollarının ortak planlanmasını desteklemelidir.

Adil Dönüşüm Vizyonunu
BURADAN İMZALAYIN VE DESTEKLEYİN

İLETİŞİM

ÖZLEM KATISÖZ
TÜRKİYE İKLİM ve ENERJİ POLİTİKALARI KOORDİNATÖRÜ
AVRUPA İKLİM EYLEM AĞI
ozlem@caneurope.org

Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe) Mayıs 2021

Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe), Avrupa'nın tehlikeli iklim değişikliğine karşı mücadele veren başlıca sivil toplum kuruluşu koalisyonudur. 1500'den fazla STK'yı ve 47 milyondan fazla yurttaşı temsil eden, 38 Avrupa ülkesinden 170'den fazla üye örgütle CAN Europe, Avrupa çapında sürdürülebilir iklim, enerji ve kalkınma politikalarını desteklemektedir.

www.caneurope.org